

Sandra Adamczyk

Problemy gromadzenia i zarządzania księgozbiorem dwóch ośrodków bibliotecznych Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach – Biblioteki Głównej oraz jej oddziału w Katowicach-Ligocie, w latach 2002-2012

Forum Bibliotek Medycznych 6/2 (12), 366-376

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Mgr Sandra Adamczyk
Katowice – SUM

**PROBLEMY GROMADZENIA I ZARZĄDZANIA
KSIĘGOZBIOREM DWÓCH OŚRODKÓW
BIBLIOTECZNYCH ŚLĄSKIEGO UNIWERSYTETU
MEDYCZNEGO W KATOWICACH
– BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ ORAZ JEJ ODDZIAŁU
W KATOWICACH-LIGOCIE,
W LATACH 2002 – 2012**

Abstract

Two out of five libraries being part of Library Network for the Medical University of Silesia have been chosen to perform this analysis: the Central Library and its branch in Katowice-Ligota. They have been selected due to their proximity, similar profile of the book collection and the fact that the majority of users study at the same faculties: Faculty of Medicine in Katowice and Faculty of Health Sciences. A change in books' and magazines' allocation occurring between these two libraries has also been a factor.

Based on 'The Librarian and Informative Activities Report' for the years 2002-2012, 'The Central Statistical Office's Library Report' for the years 2001-2012, a change in books' allocation and survey results, the author analyzed the transformation in the way the book collections were created and how that influenced the use of the two libraries and the readers' satisfaction level.

The author showed the difficulties that the Department of Acquisition had to face within the last ten years trying at the same time to deal with three main issues: readers' needs and expectations, limited funds, and, until 2011, severe lack of storage space in both libraries.

Streszczenie

Do analizy wybrano dwie spośród pięciu bibliotek tworzące sieć biblioteczną SUM w Katowicach: Bibliotekę Główną oraz jej oddział w Katowicach-Ligocie. Kryteriami wyboru były: niewielkie oddalenie od siebie, podobny profil księgozbioru, przeważająca liczba użytkowników pochodzących z tych samych wydziałów: Lekarskiego w Katowicach oraz Nauk o Zdrowiu, a także zmiany przydziału książek oraz czasopism, które przebiegały pomiędzy tymi bibliotekami.

Na podstawie „Sprawozdań z działalności bibliotecznej i informacyjnej” za lata 2002 – 2012, „Sprawozdań biblioteki GUS” za lata 2001 – 2012 oraz zmian przydziałów i ankiety zadowolenia czytelników dokonano analizy przemian w polityce kształtowania kolekcji obu bibliotek i jej wpływie na ruch czytelnicy i poziom zadowolenia użytkowników w obydwu ośrodkach.

Przedstawiono problemy z jakimi na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat borykał się Dział Gromadzenia Zbiorów, którego działania musiały pogodzić trzy najważniejsze – często sprzeczne ze sobą – czynniki: potrzeby i oczekiwania czytelników względem obu bibliotek, ograniczone środki finansowe oraz niezwykle dotkliwy do 2011 roku brak powierzchni magazynowych w obu ośrodkach.

Na system biblioteczny Śląskiego Uniwersytetu Medycznego składa się pięć ośrodków bibliotecznych, położonych w trzech różnych miastach Górnego Śląska i Zagłębia, oddalonych od Biblioteki Głównej od około pięciu do dwudziestu kilometrów.

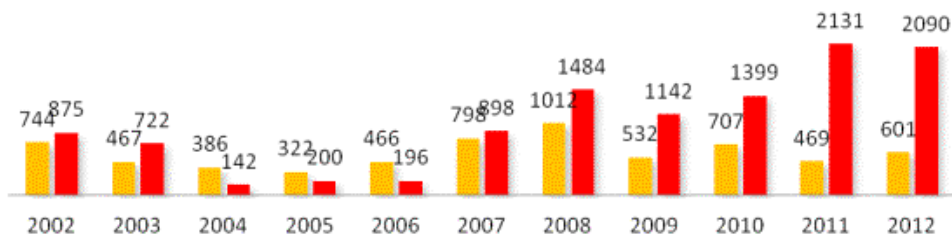
Każdy z tych ośrodków stawia sobie inne cele i zadania oraz zaspokaja nieco inne potrzeby swoich czytelników, o czym mogą świadczyć wcześniejsze ich nazwy: Biblioteka Wydziału Lekarskiego, Biblioteka Wydziału Lekarsko-Dentystycznego czy Biblioteka Wydziału Farmaceutycznego.

Sprawne gromadzenie i zarządzanie księgozbiorem rozproszonym w kilku ośrodkach stanowi duże wyzwanie – zwłaszcza, że musi ono zaspokajać kilka istotnych potrzeb: racjonalne i oszczędne gospodarowanie środkami przeznaczonymi na zakup druków zwartych, rozwiązywanie problemów związanych z ciągle kurczącym się miejscem magazynowym oraz – przede wszystkim – efektywne zaspokajanie ciągle zmieniających się potrzeb czytelników. Wziąwszy pod uwagę wszystkie te czynniki podjęto decyzję o profilowaniu księgozbiorów wszystkich ośrodków bibliotecznych Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach., ograniczając kupno specjalistycznych pozycji do jednego egzemplarza do czytelni Biblioteki Głównej oraz dla oddziału, który specjalizuje się w danej dziedzinie – np. stomatologii dla Oddziału BG SUM w Zabrze, który obsługuje studentów stomatologii czy farmacji dla Oddziału BG SUM w Sosnowcu, którego zbiory są profilowane m. in. z myślą o studentach farmacji.

Kupno 2002-2012 (druki zwarte - egzemplarze)

■ Biblioteka Główna ■ Oddział Biblioteki Głównej w Katowicach-Ligocie

Na tym tle interesująca wydaje się historia dwóch bibliotek: Biblioteki Głównej SUM w Katowicach oraz Oddziału BG SUM w Katowicach-Ligocie. Oba te ośrodki mają podobno lokalizację (są oddalone od siebie zaledwie o pięć kilo terów) oraz w teorii powinny przyciągać ten sam typ czytelników – głównie związanych ze znajdującymi się w Katowicach-Ligocie: Wydziałem Lekarskim oraz Wydziałem Nauk o Zdrowiu. W latach 2002 – 2012 księgozbiór obu bibliotek ulegał poważnym przeobrażeniom: wielokrotnie przenoszono pomiędzy nimi druki zwarte, ograniczano i rozszerzano kupno, a także zmieniano profile księgozbioru, a decyzje te podejmowano głównie pod wpływem trzech czynników: powstania w 2001 roku Wydziału Opieki Zdrowotnej z nowymi kierunkami studiów: położnictwem i fizjoterapią, różnorodną kondycją finansową Uczelni oraz zmieniającymi się warunkami lokalowymi obu placówek.

W latach 2003 – 2005 uczelnia pogrążyła się w dużym kryzysie finansowym, a co za tym idzie znacznie ograniczono wydatki na potrzeby biblioteki.

W obliczu kryzysu Dział Gromadzenia musiał podjąć decyzje, które nie tylko pozwalałyby na utrzymanie dotychczasowej wysokiej wartości i różnorodność zgromadzonego księgozbioru, ale przede wszystkim zaspokajałyby ciągle zmieniające się potrzeby czytelników.

W latach 2004 – 2006 znacznie ograniczono zakup książek dla biblioteki w Katowicach-Ligocie. Uznano, że priorytetem jest zakup przynajmniej jednego egzemplarza dla Biblioteki Głównej, a jej bliskość umożliwi czytelnikom korzystającym dotychczas z biblioteki w Katowicach-Ligocie na w miarę dobry kontakt z nowościami. Była to decyzja o tyle trudna, że ośrodek w Katowicach-Ligocie miał znacznie większy ruch czytelniczy – głównie ze względu na bliskość dwóch wydziałów (Lekarskiego oraz Opieki Zdrowotnej) oraz wielkość księgozbiorów – tutaj w związku z dużą ilością miejsc ulokowano zbiory wieloegzemplarzowe.

Dary 2002-2012 (druki zwarte - egzemplarze)

W rezultacie ilość zakupionych w 2005 r. nowości do zbiorów w Katowicach-Ligocie spadła w porównaniu z rokiem 2003 o ok. 500 egzemplarzy rocznie.

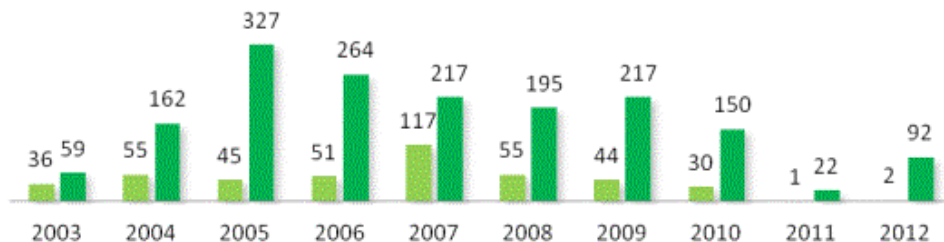
W takiej sytuacji zaczęto szukać innych źródeł wzbogacania księgozbioru – były to przede wszystkim dary oraz książki przekazywane bibliotece przez czytelników w zamian za książki zagubione lub za naliczoną za przetrzymanie materiałów bibliotecznych karę.

Dary były to głównie tzw. egzemplarze okazowe lub obowiązkowe przekazywane przez wydawnictwa lub autorów czy instytucje, a także książki, których pozbywały się inne biblioteki, o których Dział Gromadzenia dowiadywał się z tak zwanych list dubletów przesyłanych pomiędzy księżnicami. W ten sposób udało się zasilić ubożający księgozbiór ligockiej biblioteki o ok. 20 – 25% rocznie w stosunku do wszystkich jej nowych nabytków, a Biblioteki Głównej o ok. 20-35%.

Innym niezwykle istotnym źródłem wzbogacania księgozbioru były wpływy oznaczone w księdze akcesyjnej jako „Inne”. Ta nazwa została wprowadzona w 2003 roku na oznaczenie innych źródeł pozyskiwania materiałów bibliotecznych niż kupno, dar czy wymiana. Początkowo były to głównie książki przekazane przez czytelników w zamian za karę za przetrzymanie lub zagubienie książki. Ze względu na ciężką sytuację finansową postanowiono nie trzymać się restrykcyjnie zasady przyjmowania za zagubioną książkę tego samego lub jej nowszego wydania – uznano, że biblioteki mogą przyjmować wszystkie książki, które ich pracownicy uznają za cenne i przydatne. Decyzje o tym jakie książki przyjąć decydowali pracownicy udostępniania jako najlepiej zorientowani w potrzebach użytkowników biblioteki. Trzymano się także zasady, że książki przyjęte przez daną bibliotekę, po nadaniu znaków własności, numerów inwentarzowych i opracowaniu, trafiają do niej z powrotem.

Inne 2003-2012 (druki zwarte - egzemplarze)

■ Biblioteka Główna ■ Oddział Biblioteki Głównej w Katowicach-Ligocie

Dzięki takiej polityce źródło nabytków „Inne” w bibliotece w Katowicach-Ligocie w roku jego wprowadzenia stanowiło zaledwie 6%, ale już rok później ok. 40%, a w szczytowym 2005 aż 47% nowych nabytków.

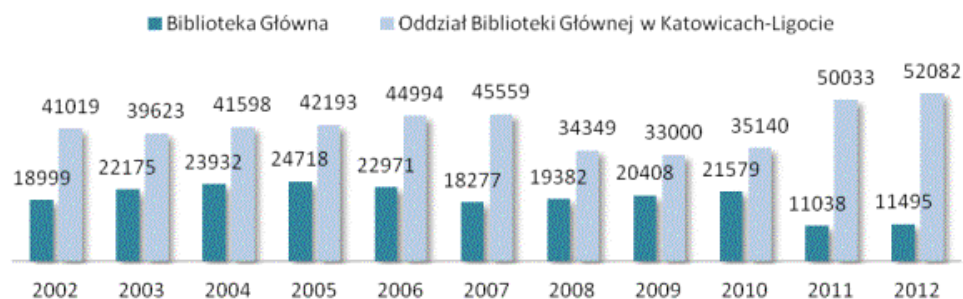
Kiedy minął kryzys finansowy, powrócono do restrykcyjnego egzekwowania odkupywania przez czytelników tych samych lub późniejszych wydań zagubionych książek oraz do płacenia kar za przetrzymanie materiały biblioteczne. Duża liczba egzemplarzy w latach 2008 – 2010 wynika z akcji przeinwentaryzowania księgozbioru z sygnatur wieloegzemplarzowych tzw. skryptowych na sygnatury druków zwartych. Wszystkie przeinwentaryzowane książki zostały wpisane do księgi akcesyjnej jako „Inne”.

Od 2007 problemy finansowe biblioteki związane z zakupem książek przestały istnieć. Dział Gromadzenia mógł w pełni odpowiadać na potrzeby ciągle zwiększającej się liczby użytkowników. Źródła nabytków typu dar oraz inne zaczęły mieć coraz mniejsze znaczenia, aby w ostatnich latach spaść na margines procentowy nowych nabytków obu bibliotek.

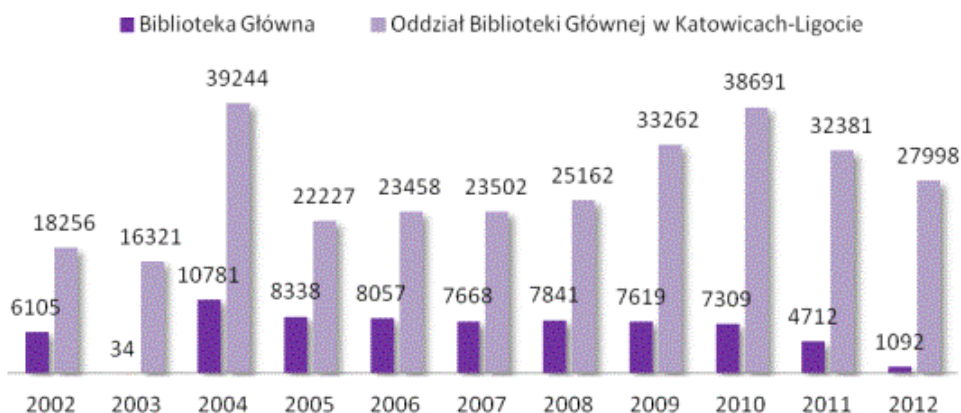
Kolejnymi problemami, z jakimi borykał się w ostatnim dziesięcioleciu Dział Gromadzenia BG SUM w Katowicach, były trudne warunki lokalowe obu bibliotek, kurczące się miejsca magazynowe oraz zmienne koncepcje roli jaką miały ogrywać obie placówki.

Dział Udostępniania Biblioteki Głównej zajmował w 2001 roku pomieszczenia o łącznej powierzchni 279 m² i usytuowany był na trzecim piętrze budynku, w którym znajdowała się również cała centralna administracja Uczelni oraz rektorat. Powaga miejsca oraz przede wszystkim brak pomieszczeń do obsługi dużej liczby użytkowników zaważyły na decyzji lokowania w tej bibliotece niedużej liczby książek przeznaczonej

Stan księgozbioru w latach 2002-2012 (druki zwarte - liczba woluminów)

Wypożyczenia książek "na zewnątrz"

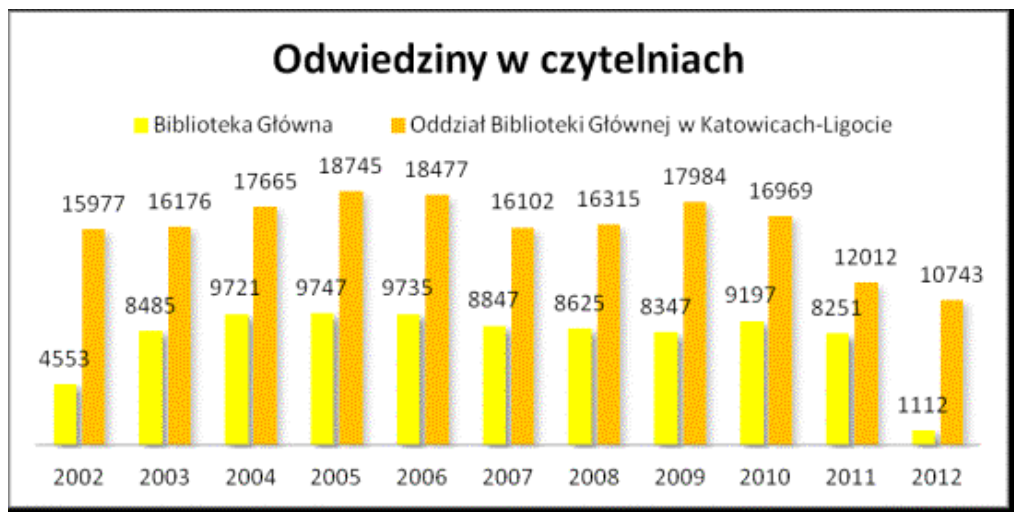

czonych głównie dla naukowców, nauczycieli akademickich, a także studentów Wydziału Lekarskiego starszych lat.

Biblioteka w Katowicach-Ligocie była w znacznie lepszej sytuacji: zajmowała 587 m², posiadała więcej miejsc w czytelni, a jej lokal był oddzielony od reszty infrastruktury budynku, w którym się znajdowała. Wzmógł się ruch i hałas, studenci dyskutujący i uczący się na korytarzach, nie były tu problemem. Dlatego też umieszczano tu zbiory przeznaczone głównie dla studentów młodszych lat kierunku lekarskiego oraz od 2002 roku dla studentów wszystkich lat kierunków pielęgniarstwa, fizjoterapii i położnictwa. Można więc powiedzieć, że obie biblioteki były poniekąd komplementarne – zapewniając czytelnikom zarówno spokój, ciszę i dostęp do wysokospecjalistycznych książek, jak i szybkie wypożyczenie dużej ilości książek oraz korzystanie z czytelni blisko miejsca zajęć i akademików.

W 2002 roku, po przeniesieniu Rektoratu Uczelni na ulicę Warszawską i uzyskaniu przez Bibliotekę całego pierwszego piętra, Dział Udostępniania BG powiększył swój lokal do 487 m². Ponieważ w tym samym czasie ruch czytelniczy w bibliotece w Katowicach-Ligocie zaczął wzrastać – głównie ze względu na utworzenie nowego Wydziału Opieki Zdrowotnej – podjęto decyzję o przeniesieniu z biblioteki w Katowicach-Ligocie do Biblioteki Głównej 891 egzemplarzy książek przeznaczonych do wypożyczenia dla studentów pielęgniarstwa, a rok później 2002 egzemplarze książek dla studentów starszych lat wydziału lekarskiego.

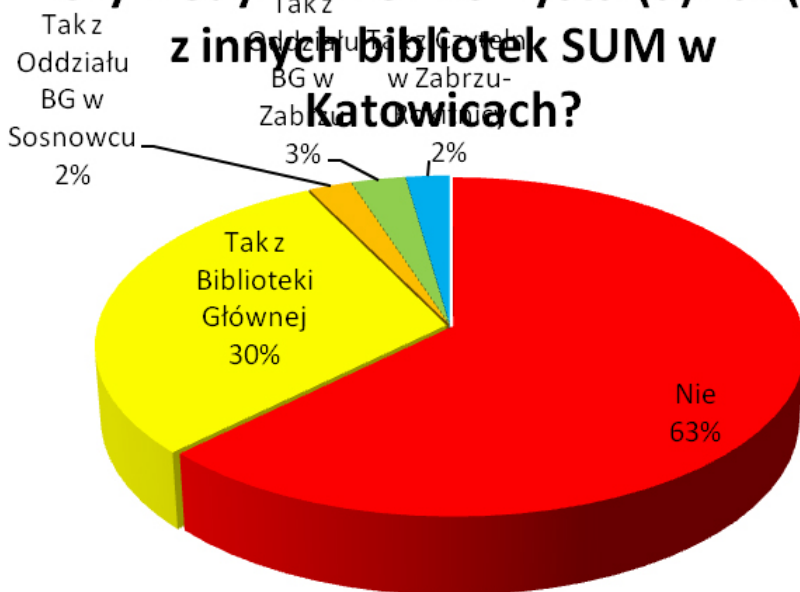

Próba przyciągnięcia czytelników z Ligoty powiodła się. Porównując odwiedziny i wypożyczenia w czytelnich obu bibliotekach w latach 2001-2005 widać, że użytkownicy pozostali wierni swoim ośrodkom, a spadek wypożyczeń „na zewnątrz” w 2005 roku należy raczej łączyć z bardzo małym zakupem, niż ze zmianą lokalizacji księgozbioru.

W 2006 roku podjęto decyzję o powrocie Rektoratu Uczelni na pierwsze piętro budynku przy ulicy Poniatowskiego – Dział Udostępniania zajmował wtedy 226 m² a więc o 50 m² mniej niż w roku 2001. Podjęto więc decyzję o przesunięciu kilku tysięcy starszych i mało popularnych książek do Oddziału w Zabrze oraz do przekazania ok. 2,5 tysiąca tzw. skryptów do biblioteki w Katowicach-Ligocie. Przez kolejne lata 2007 i 2008 kontynuowano przekazywanie skryptów, tak, że podczas akcji ich przeinwentaryzowania wszystkie docelowo znalazły się w zbiorach Oddziału w Katowicach-Ligocie.

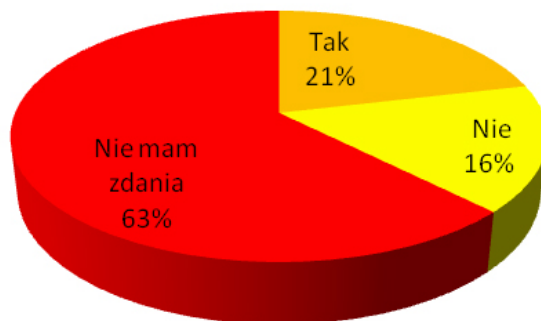
W 2011 roku biblioteka w Katowicach-Ligocie przeszła generalny remont, w wyniku którego uzyskano dodatkowe dwa duże magazyny, a czytelnia powiększyła się o kilka miejsc, natomiast Bibliotece Głównej przekazano cały dawny budynek rektoratu przy ulicy Warszawskiej. Początkowo sądzono, że braki lokalowe i magazynowe przestaną być problemem przez co najmniej 10 najbliższych lat. Jednak po przeanalizowaniu projektów budynku przy ulicy Warszawskiej okazało się, że nie nadaje się on do przechowywania dużej ilości zbiorów. Podjęto więc decyzję o przeniesieniu niemal całego księgozbioru przeznaczonego do wypożyczeń do Oddziału w Katowicach-Ligocie – tylko tytuły związane bezpośrednio z profilami innych bibliotek zostały

Czy kiedykolwiek korzystał(a) Pan(i) z innych bibliotek SUM w Katowicach?

przeniesione do reszty oddziałów. Biblioteka Główna – po jej przeniesieniu do nowego budynku w 2012 roku – została niemal całkowicie wyłączona z wypożyczeń „na zewnątrz” stając się dużą czytelnią z wolnym dostępem do wszystkich swoich druków zwartych. Lokuje się tam 1- 2 egzemplarze nowych tytułów, tak aby czytelnicy w każdej chwili mogli korzystać z najnowszych publikacji – starsze wydania będą w miarę upływu czasu przekazywane głównie do Oddziału w Katowicach-Ligocie. Biblioteka w Katowicach-Ligocie natomiast przejęła całkowicie rolę wypożyczalni dla studentów wszystkich kierunków i lat Wydziałów Lekarskiego oraz Nauk o Zdrowiu (dawniej Opieki Zdrowotnej), równocześnie udostępniając jedynie najbardziej poszukiwane (a nie jak w Bibliotece Głównej wszystkie najnowsze) książki w czytelni. Dzięki temu nie generuje się nadmiernych kosztów zamrażając dwóch egzemplarzy w czytelniach i dodatkowo kupując egzemplarze do wypożyczenia, dla czytelników chcących korzystać z książek w domu. W ten sposób zawsze jeden egzemplarz może być dostępny dla każdego czytelnika w Bibliotece Głównej, natomiast drugi można wypożyczyć w Oddziale w Katowicach-Ligocie.

Czy Pana / Pani zdaniem Biblioteka Główna oraz Oddział BG w Katowicach-Ligocie wzajemnie się uzupełniają?

Trudno powiedzieć, w jaki sposób odebrali te zmiany czytelnicy – w wyniku wielu zawirowań związanych z remontami, wyłączeniem kolejnych dużych partii książek z obiegu oraz zmianami w wypożyczaniu książek w czytelnich i na zewnątrz – m.in. wprowadzeniem zasady nie wypożyczania książek z czytelni, samodzielnym kserowaniem studentów w czytelnich, zwiększeniem liczby książek wypożyczanych na dłuższe terminy etc. - liczba wypożyczeń „za zewnątrz” i w czytelnich z lat 2011 i 2012 nie jest miarodajna. Także wyniki ankiet mierzących satysfakcję czytelników pokazują, że czytelnicy jeszcze nie postrzegają obu bibliotek jako uzupełniających się w takim stopniu w jakim byśmy sobie tego życzyli.

Z ankiety przeprowadzonej w 2013 roku przez oddział BG SUM w Katowicach-Ligocie badającej potrzeby użytkowników Oddziału wynika, że zaledwie 37% czytelników korzystało z innych bibliotek, z czego 30% wybrało Bibliotekę Główną. Na zadane wprost pytanie o wzajemne uzupełnianie się obu bibliotek 63% badanych odpowiedziało, że nie ma zdania na ten temat – są to najprawdopodobniej czytelnicy, którzy nigdy nie byli w Bibliotece Główniej - 21% dostrzega związek między bibliotekami, a 16% nie widzi między nimi żadnego połączenia. Nie posiadamy niestety ankiet z lat wcześniejszych i nie wiemy czy i w jaki sposób zmieniły się zdania użytkowników. Pozostaje nam mieć nadzieję, że nowy kierunek, w jakim rozwijają się obie biblioteki wpłynie pozytywnie na ich rozwój, a tym samym pozwoli skutecznie zaspokajać potrzeby czytelników.

Do pracy wykorzystano dane pochodzące z następujących źródeł:

Księga akcesyjna Biblioteki Głównej SUM w Katowicach

Protokoły „Zmian przydziałów” za lata 2002 – 2012

Sprawozdania biblioteki GUS za lata 2001 – 2012

Sprawozdania z działalności bibliotecznej i informacyjnej za lata 2002 – 2012

System Biblioteczny Aleph

Wyniki ankiety „Oferta Oddziału BG SUM w Katowicach-Ligocie w oczach czytelników w 2013 roku”

Wszystkie dokumenty znajdują się do wglądu w Bibliotece Głównej SUM w Katowicach oraz w Oddziale Biblioteki Głównej SUM w Katowicach-Ligocie.

Bibliografia

Hollender Henryk: Gromadzenie po macoszemu. *Forum Akademickie* [on-line] 2009, nr 1 (43) [Dostęp 30.11.2012]: http://www.forumakad.pl/forumksiazki/2009/43/07_gromadzeniepo_macoszemu.html

Nowak Ewa: Wymiana publikacji jako jedna z form współpracy Bibliotek Medycznych. *Forum Bibl. Med.* 2008 R 1 nr 2 s. 244-249

Przyłuska Jolanta: Gromadzenie zbiorów czy zapewnianie dostępu do źródeł wiedzy – kierunki działania Biblioteki Instytutu Medycyny Pracy w Łodzi. *Forum Bibl. Med.* 2008 R. 1 nr 2 s. 180-187

Wojciechowski Jacek: Organizacja i zarządzanie w bibliotekach. Warszawa: PWN, 1997